

**SCALE CYBERLYING IN SECONDARY SCHOOLS IN THE LIGHT OF RESEARCH
SKALA CYBERPRZEMOCY W SZKOACH PONADGIMNAZJALNYCH W ŚWIETLE
PRZEPROWADZONYCH BADAŃ**

dr Ewa Kopec

Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej
im. Alcide De Gasperi w Józefowie
ewa.kopec@opoczta.pl

ABSTRACTS

This paper presents the results of the studies concerned with the phenomenon of cyberbullying in schools. The initial section presents reflections on the school as an educational environment, the family having the greatest impact on the personality of a young man, followed by the concept of the phenomenon of cyberbullying characterized, its forms, causes and effects. Then, after a brief describing the rules adopted by the test procedure was developed presentation of the results of the study. Empirical data collected have been prepared and presented in tables that underpin the analysis and interpretation of the empirical material obtained. In the final section of the article includes a summary and conclusions. Formulated and presented as proposals for preventive measures - education aimed at reducing the phenomenon of cyberbullying and proposals to help the victims.

Niniejszy artykuł przedstawia wyniki przeprowadzonych badań, których przedmiotem jest zjawisko cyberprzemocy w szkołach ponadgimnazjalnych. W początkowej części przedstawiono refleksje na temat szkoły jako środowiska wychowawczego, mającego po rodzinie największy wpływ na kształtowanie osobowości młodego człowieka, w dalszej kolejności scharakteryzowano pojęcie zjawiska cyberprzemocy, jej formy, przyczyny oraz skutki. Następni po krótkim opisanu zasad przyjętej procedury badawczej, dokonano prezentacji opracowanych wyników z przeprowadzonych badań. Zebrane dane empiryczne zostały sporządzone i przedstawione w postaci tabel, które stanowią podstawę analizy oraz interpretacji uzyskanego materiału. W końcowym fragmencie artykułu znajdują się podsumowanie oraz wnioski. Sformułowano i zaprezentowano także propozycje działań profilaktyczno-wychowawczych mających na celu ograniczenie zjawiska cyberprzemocy oraz propozycje pomocy jej ofiarom.

KEYWORDS

education in the school, the school environment, cyberbullying, contemporary threats, support the victims of cyberbullying

wychowanie w szkolne, środowisko szkolne, cyberprzemoc, współczesne zagrożenia, wsparcie ofiary cyberprzemocy.

WPROWADZENIE

Szkoła jest zaraz po rodzinie najważniejszym środowiskiem wychowawczym dzieci i młodzieży. W szkole wychowanie realizowane wraz z edukacją dokonywane jest w warunkach zinstytucjonalizowanych, według określonego programu. Szkoła jako instytucja jest częścią całego szkolnictwa, które stanowi system szkolny danego państwa posiadającego prawo wychowawcze wobec swoich obywateli, polegające m.in. na udzielaniu pomocy rodzicom w spełnianiu ich funkcji wychowawczej. Mimo że pierwszym podstawowym, a nade wszystko naturalnym środowiskiem wzrostu i rozwoju dziecka jest wspólnota rodzinna, to nie jest ona jednak w stanie zaspokoić wszystkich potrzeb dziecka wynikających z procesu wychowania i nauczania. Dlatego często potrzebuje w tej kwestii pomocy (Idem, 2008, s. 147). Zatem po rodzinie to właśnie szkoła jest znaczącym środowiskiem wychowawczym w życiu dzieci i młodzieży. Jednak w odróżnieniu od przestrzeni rodzinnej, kształcenie i wychowanie w szkole funkcjonuje w warunkach wyraźnie zorganizowanych (Łobocki, 2009, s. 205). Głównym zadaniem placówek wychowania przedszkolnego oraz szkolnego jest realizowanie funkcji opiekuńczych, wychowawczych oraz kształcących. Mają one obowiązek zapewnienia dzieciom i młodzieży możliwości wspólnej zabawy i nauki w warunkach bezpiecznych, przyjaznych i dostosowanych do ich potrzeb rozwojowych (Pytlarczyk, 2009, s. 6). Zadaniem szkoły jest nauczanie, ale również formowanie natury ludzkiej, kształtowanie systemu wartości, uczenie dokonywania wyborów, odróżniania dobra od zła i zdolności generowania prawidłowych sądów (Błasiak, 2000, ss. 20-21).

Obecnie we współczesnym świecie zadanie to jest utrudnione z tego względu, że stale przybywa nowych zagrożeń, które mają duży wpływ na zachowanie i postępowanie młodzieży zarówno w środowisku szkolnym, jak i poza nim. Rozważania dotyczące owych niebezpieczeństw powinny dotyczyć szczególnie tych wynikających z nowoczesnej technologii – należą do nich zwłaszcza te generowane w cyberprzestrzeni. Staranna refleksja nad tymi niebezpieczeństwami wirtualnej rzeczywistości powinna dać możliwość skonstruowania skutecznych narzędzi mających na celu efektywne zapobieganie ryzykownych zachowań młodzieży w obecnej, realnej rzeczywistości.

SPECYFIKA ŚRODOWISKA SZKOLNEGO

W środowisku szkolnym zachodzą procesy celowego, programowego wychowania i nauczania, ale w sposób naturalny realizowany jest także rodzaj wychowania niezamierzonego, czyli oddziaływania spontaniczne, które w dużym stopniu kształtują osobowość dzieci i młodzieży. W szkole mają miejsce pierwsze kontakty

koleżeńskie, nawiązują się pierwsze przyjaźnie, przebywanie z nauczycielami pogłębia zainteresowania, formują się poglądy i przekonania (Placha, 2009, s. 181). Dlatego szkoła nie stanowi jedynie instytucji oświatowo-wychowawczej, ale w swej najgłębszej istocie jest przede wszystkim wspólnotą uczniów, nauczycieli oraz rodziców. Wspólnota ta ma z jednej strony być wspierana przez rodziców, a z drugiej ma wspierać rodzinę w jej funkcjach wychowawczych (Nycz, 2002 s. 18). Stąd istotne jest, aby szkolny proces kształtowania dzieci i młodzieży dokonywał się zawsze w porozumieniu z rodziną, która ma prawo do współdecydowania o możliwościach kształcenia dzieci w konkretnej szkole oraz do akceptacji reprezentowanego przez nią systemu wartości – jak zostało już wspomniane, szkoła tworzy drugie po rodzinie środowisko wychowania człowieka (Skreczko, 1999, s. 435).

Zadaniem szkoły jest wobec tego nie tylko dostarczanie informacji z różnych dziedzin wiedzy, ale głównie wychowanie młodego pokolenia będące wspólnym dziełem, w które zaangażowana jest przede wszystkim szkoła, rodzina oraz inne podmioty wychowawcze (jednostki rządowe, stowarzyszenia, organizacje młodzieżowe, kościelne). Dlatego do prawidłowego przebiegu procesu kształtowania młodego pokolenia i osiągnięcia przez nie dojrzałości osobowej i społecznej konieczna jest efektywna współpraca rodziców ze środowiskiem szkolnym (Idem, 2008, s. 156), która powinna być realizowana przede wszystkim poprzez systematyczne uczestniczenie rodziców w radzie szkoły, organizowanych spotkaniach klasowych i włączaniu się w rozmaite uroczystości szkolne. Aktywność rodziców w życiu szkolnym daje możliwość dialogu ojców i matek z gronem pedagogicznym, wspólnego rozwiązywania problemów, efektywnej dyskusji oraz skutecznego planowania działań dydaktyczno-wychowawczych. Jednak istotne jest, aby personel kierowniczy szkoły ułatwiał rodzicom możliwość formułowania oczekiwań, wnoszenie własnych propozycji oraz przedstawianie skutecznych sposobów rozwiązywania zaistniałych problemów (Misiaczek, 1995, ss. 50-51). Realizację tych działań zapewnia rodzicom ich prawo do wyboru szkół oraz współdziałanie w celu poszukiwania odpowiednich metod wychowania oraz programów nauczania, a także udział w kształtowaniu nauczycieli, którzy potrafiliby prawidłowo pokierować wszechstronnym rozwojem i, co najważniejsze, wychowaniem młodzieży (Mazan, 1999, s. 385).

Problem zaburzeń w zachowaniu uczniów szkół ponadgimnazjalnych, a więc w okresie kształtowania ich osobowości społecznej, nie jest nowym zjawiskiem pedagogicznym. Jednak w ostatnich latach obserwuje się znaczący wzrost u części młodzieży niekorzystnych zachowań nowej generacji. Mass media codziennie informują o narastających trudnościach w procesie wychowania młodzieży, o coraz silniejszym, negatywnym wpływie środowiska rówieśników oraz o zmianie w postawach uczniów wobec określonych wartości. Dysonans pogłębia fakt, że symptomem naszych czasów staje się bardzo zróżnicowany, zdarza się, że obo-

jętny, a czasem negatywny stosunek środowisk wychowawczych, szkoły, rodziny, kręgów rówieśniczych, jak również instytucji społecznych do pozytywnych wartości, takich jak: szczerłość, tolerancja, sympatia, uczciwość, patriotyzm, społeczne współdziałanie i innych tym podobnym. Zaburzenia w zachowaniu, rozumiane jako odchylenia od ogólnie przyjętych norm, wartości i zasad etycznych, wiążą się ściśle z instytucją, z którą identyfikuje się jednostka ludzka. Stąd też szkoła, dom rodzinny oraz różne grupy społeczne, w których przebywa uczeń, mogą mieć istotny wpływ na występowanie zaburzeń w zachowaniu ujawniającym się zazwyczaj na terenie szkoły (Migała, 2011, s. 171). Spośród trudności wychowawczych, jakie napotyka szkoła, najważniejsze są:

1. te wynikające z zaniedbań wychowawczych oraz negatywnych oddziaływań środowiska rodzinnego;
2. związane z niepowodzeniami szkolnymi dzieci i młodzieży;
3. spowodowane błędami wychowawczymi, głównie w środowisku rodzinnym;
4. wynikające z nieprawidłowego funkcjonowania rodziny;
5. związane z psychofizycznym rozwojem dziecka;
6. wyłaniające się w kontekście rozbieżności dążeń, oczekiwań i ambicji rodziców oraz dążeń i zainteresowań dzieci (Migała, 2011, s. 176).

Ustosunkowując się do powyższych rozważań, można stwierdzić, że środowisko szkolne stoi dziś przed niełatwym zadaniem wychowawczym mającym na celu prawidłowe kształtowanie dojrzałej, odpowiedzialnej za siebie i innych osobowości młodego człowieka, który będzie przeciwstawiał się trudnościom współczesnego i przyszłego świata.

CHARAKTERYSTYKA ZJAWISKA CYBERPRZEMOCY

Wraz ze wzrostem dostępu do nowoczesnych technologii zwiększa się skala trudności i zagrożeń, które stają się obecnie nowym wyzwaniem wychowawczym dla nauczycieli i wychowawców w dzisiejszych realiach. Dzięki innowacjom istnieją większe perspektywy nauki i pracy, jednak nieumiejętne korzystanie z nich stwarza różnorakie niebezpieczeństwa. Szczególnie duże możliwości daje nam Internet, będący jednym z podstawowych źródeł informacji i komunikacji, medium wartościowym i potrzebnym, do którego dostęp mają niemal wszyscy – zarówno młodzież, jak i dorośli. Internet powinien być dla nich szansą edukacyjną, jednak nie zawsze tak jest. Nowoczesna technologia wydaje się budzić obecnie mieszane uczucia. Kontrowersje te spowodowane są rosnącą świadomością zagrożeń społecznych, do których dostęp zwiększa się wraz ze wzrostem sprawności informacyjnej młodzieży. Niepokojący wydaje się fakt, że przyspieszanie tej sprawności nie zawsze idzie w parze z ich dojrzałością i rozwojem świadomości, wskutek czego patologie życia codziennego na dobre zadomowiły się w świecie wirtualnym. Młodzież najczęściej szuka w sieci źródeł rozrywki, narzędzi komunikacji, źródeł wie-

dzy ogólnej, wiadomości, wiedzy szkolnej i informacji potrzebnych w szkole (Sycz, Arcimowicz, 2009, s. 16). Jednak korzystając z sieci, młodzi ludzie mają niestety możliwość kontaktu m.in. również ze zjawiskiem cyberprzemocy.

Cyberprzemoc to termin pochodzący z angielskojęzycznego „cyberbullying”, w którym człon „bullying” oznacza tyranizowanie lub szykanowanie. Można to zatem zdefiniować jako przemoc z użyciem technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Ofiary tego zjawiska są zazwyczaj obrażane, prowokowane, wyśmiewane, ignorowane lub szantażowane. Najczęściej tego określenia używa się w odniesieniu do przemocy rówieśniczej z użyciem telefonów komórkowych lub Internetu (Holtkamp, 2010, s. 202). Podstawowe formy cyberprzemocy to:

- nękanie, straszenie, szantażowanie z użyciem sieci;
- rejestrowanie niechcianych zdjęć i filmów;
- publikowanie w Internecie lub rozsyłanie przy użyciu telefonu komórkowego ośmieszających, kompromitujących informacji lub zdjęć;
- podszywanie się w sieci pod rówieśników i inne osoby (Nowakowski, 2008, ss. 57-58).

Cyberprzemoc jest bardzo krzywdząca, rani emocjonalnie i psychicznie drugiego człowieka. Jest też szczególnie okrutna, ponieważ – w odróżnieniu od przemocy fizycznej – nie pozostawia żadnych śladów na ciele i nie można jej zauważyć na pierwszy rzut oka. Osoby, które jej doświadczyły czują się zatem skrzywdzone, zranione i bardzo przeżywają to, co je spotkało, ale dołączają do tego także poczucie samotności i izolacji. Sutkiem ataków cyberprzemocy jest pojawianie się u nich nieprzyjemnych myśli i przykrych uczuć takich jak bezradność, wstyd, upokorzenie, strach a czasem również złość i agresja. Często pojawiają się stany depresyjne, które mogą być źródłem myśli, a nawet prób samobójczych (przykładem może być śmierć dwudziestojednolatka ze Strzegomia, który popełnił samobójstwo przez powieszenie się w lutym 2010 roku na skutek filmu umieszczonego w Internecie, w którym szesnastoletnia znajoma chłopaka opisuje ich seksualną przygodę w parku). Osoby, które doświadczają cyberprzemocy, dotkliwie cierpią i często izolują się od otoczenia, mają wrażenie, że wszyscy widzieli lub mogą zobaczyć to co je spotkało, szczególnie jeśli chodzi o nieprzyjemne materiały zamieszczane w Internecie. Ofiara cyberprzemocy obawia się, że jej znajomi odwrócą się od niej i nie będzie mogła liczyć na ich wsparcie. To powoduje, że czuje się bardzo osamotniona w tym, czego doświadczyła (Gołębiewska, 2010, ss. 12-15).

Zjawisko cyberprzemocy przyczynia się do podejmowania przez dzieci i młodzież działań niezgodnych z normami społecznymi, powoduje wystąpienie wielu negatywnych skutków w relacjach społecznych, takich jak: stopniowy zanik bezpośrednich kontaktów z rówieśnikami prowadzący do izolacji, samotność w realnym świecie, zmiany w sposobie porozumiewania się z otoczeniem, zubożenie języka, techniczny slang, używanie skrótów, trudności w zakresie poprawności ortogra-

ficznej, trudności w nawiązywaniu kontaktów pozainternetowych, zaburzenia w budowaniu bezpośrednich relacji i więzi emocjonalnych z rówieśnikami oraz rodziną, rozwój agresji w sytuacji braku dostępu do multimediów (Gołębiowska, 2010, ss. 12-15). Przyczyny cyberprzemocy leżą w charakterystycznych cechach okresu dojrzewania, które w połączeniu ze specyfiką sieci sprzyjają ujawnianiu się i eskalacji wrogich zachowań. Możemy do nich zaliczyć m.in.:

- skłonność do prowokowania innych osób;
- przekraczanie granic zasad moralnych;
- niski poziom empatii w relacjach z innymi ludźmi;
- brak refleksji nad własnym zachowaniem;
- chęć zaimponowania;
- niewłaściwe relacje pomiędzy rówieśnikami, promujące zachowania antyspołeczne i agresywne na zasadzie przeciwieństwa do tego, czego uczą ich rodzice czy nauczyciele w szkole;
- zachowania mające na celu podkreślenia swojej autonomii i sprzeciwu wobec podporządkowaniu się dorosłym;
- chęć naśladowania rówieśników w celu przynależenia do określonej grupy, która agresję w sieci traktuje jako formę dobrej zabawy lub spędzania wolnego czasu;
 - brak kontroli przez dorosłych (Gołębiowska, 2010, ss. 12-15).

To zjawisko szczególnie niebezpieczne, ponieważ dodatkowo charakteryzuje się wysokim poziomem anonimowości sprawcy, szczególną szybkością rozpowszechniania materiałów kierowanych przeciwko ofierze i ich powszechną dostępnością. Co więcej, ofiara cyberprzemocy jest stale narażona na atak, niezależnie od miejsca i pory dnia lub nocy, a samo zjawisko podlega kontroli społecznej o stosunkowo niskim poziomie (Kacprzyk).

Do działań określanych mianem cyberprzemocy wykorzystywane są takie narzędzia jak poczta elektroniczna, czaty, komunikatory, strony internetowe, blogi, serwisy społecznościowe, grupy dyskusyjne, telefony komórkowe, komunikacja sms i mms. Wraz z intensywnym rozwojem Internetu i telefonii komórkowej, cyberprzemoc stała się zjawiskiem coraz powszechniejszym wśród dzieci i młodzieży (Wojtasik, 2008, s. 1).

Z badań przeprowadzonych w Polsce w 2007 roku wynika, że różnych form przemocy w sieci doświadcza ponad połowa młodych internautów. Wysoką skalę i wagę problemu potwierdzają też coraz częstsze doniesienia medialne o tego typu zdarzeniach. Młodzież często podejmuje działania określane mianem cyberprzemocy, nie mając przy tym świadomości o możliwych konsekwencjach. Tymczasem specyfika mediów elektronicznych sprawia, że intensywność i zasięg doznawanej przez ofiary krzywdy niejednokrotnie przekracza możliwości poradzenia sobie z taką – nawet pozornie błahą – sytuacją i może prowadzić to do prawdziwej tra-

gedii (Wojtasik, 2008, s. 1).

METODOLOGIA BADAŃ WŁASNYCH

Z uwagi na powyższe problemy, podjęcie tematyki dotyczącej zjawiska cyberprzemocy jest bardzo uzasadnione ze względu na jej wysoką skalę i wagę, które potwierdzają coraz częstsze medialne doniesienia o tego typu zdarzeniach.

Rozważania dotyczące analizowanej tematyki podejmującej te wyjątkowo negatywne zachowania zagrażające młodzieży w środowisku szkolnym i poza nim sprawiły, że postanowiono przeprowadzić badania, których przedmiotem jest cyberprzemoc wśród młodzieży na terenie szkół ponadgimnazjalnych. Celem badań było określenie skali cyberprzemocy, jakiej doświadcza młodzież w wybranych szkołach. Zgodnie z zasadami metodologii badań (Żegnałek 2010, s. 49), w dalszej części procedury badawczej określono problem badawczy w pytaniu: jaka jest skala zjawiska cyberprzemocy w szkołach ponadgimnazjalnych? Następnie sformułowano hipotezę roboczą oznajmiającą: skala cyberprzemocy w szkołach ponadgimnazjalnych posiada wysoki poziom. W postępowaniu badawczym skorzystano z metody sondażu i techniki badawczej – ankiety. Obszarem wyznaczonym do przeprowadzenia badań były szkoły ponadgimnazjalne na terenie powiatu tarnobrzeskiego w województwie podkarpackim. Grupa respondentów to młodzież ucząca się w szkołach ponadgimnazjalnych funkcjonujących w tym powiecie. Badaniem objęto 100 uczniów szkół ponadgimnazjalnych, 47 dziewcząt oraz 53 chłopców w maju 2013 r.

ANALIZA OPRACOWANYCH WYNIKÓW BADAŃ

W formularzu ankiety, które było narzędziem pracy badawczej, wyjaśniono respondentom pokrótce pojęcie cyberprzemocy oraz wyszczególniono poszczególne formy tego zjawiska. Następnie poproszono badanych uczniów o określenie swojej płci. W dalszej kolejności zapytano, czy ankietowany doświadczył któregoś z wymienionych zjawisk cyberprzemocy osobiście, czy też może zjawisko to dotyczyło kogoś z jego bliskich lub znajomych. Zebrane dane empiryczne, w których ankietowani wskazali osobiste zetknięcie się z tym zjawiskiem, przedstawia tabela 1. Zestawienie zostało sporządzone z uwzględnieniem płci ankietowanych.

Tab. 1. Określenie osobistego kontaktu ze zjawiskiem cyberprzemocy

Zjawisko cyberprzemocy, które dotyczyło mnie osobiście	Dziewczęta		Chłopcy		Ogółem N/%
	N	%	N	%	
wyzywanie, obrażanie, poniżanie przez telefon komórkowy lub Internet	16	35,6	29	64,4	45

straszenie, szantażowanie przez telefon komórkowy lub Internet	7	33,3	14	66,7	21
robienie zdjęć bez zgody	26	54,1	22	45,9	48
nagrywanie filmu bez zgody	14	43,7	18	56,3	32
rozesyłanie ośmieszających lub obrażających treści za pomocą sms lub Internetu	5	31,2	11	68,8	16
umieszczenie w Internecie bez zgody zarejestrowanego filmu lub zdjęcia	6	35,3	11	64,7	17
podszycanie się pod kogoś w sieci	7	33,3	14	66,7	21
nie miałem styczności z tego typu zjawiskiem	4	80,0	1	20,0	5

Opracowane wyniki z przeprowadzonych badań, zaprezentowane w tabeli 1 wskazują na to, że ofiarą poszczególnych zjawisk cyberprzemocy jest znacząca część badanych uczniów. Skalę występowania tego zjawiska można więc ocenić na dość wysoką, przedstawia się ona następująco:

1. wyzywanie, obrażanie, poniżanie przez telefon komórkowy lub Internet – 45%,
2. straszenie, szantażowanie przez telefon komórkowy lub Internet – 21%,
3. robienie zdjęć bez zgody – 48%,
4. nagrywanie filmu bez zgody – 32%,
5. rozesyłanie ośmieszających lub obrażających treści za pomocą sms lub Internetu- 16%,
6. umieszczenie w Internecie bez zgody zarejestrowanego filmu lub zdjęcia – 17%,
7. podszycanie się pod kogoś w sieci – 21%

Tylko 5 osób na 100 badanych stwierdziło, że nie miało styczności z żadnym z wymienionych zjawisk cyberprzemocy, w tym 1 chłopiec i 4 dziewczęta. Powyższe zestawienie dowodzi, że najwyższa skala przemocy wśród badanych uczniów dotyczy robienia im zdjęć bez ich zgody – 48% wskazań, kolejne miejsce zajmują czynności mające na celu stosowanie różnego rodzaju szykan wobec ofiary, takich jak wyzywanie, obrażanie, poniżanie przez telefon komórkowy lub Internet – 45% typowań.

Analizując płęć ankietowanych uczniów, można stwierdzić, że dziewczęta rzadziej niż chłopców dotyka cyberprzemoc, z tym że chłopców częściej spotyka przykrość z powodu rozesłania na ich temat ośmieszających lub obrażających treści za pomocą sms lub Internetu – 68,8% odpowiedzi, natomiast dziewczęta częściej zmagają się z problemem dotyczącym robienia im zdjęć bez ich zgody – 54,1% typowań. Można wobec tego przypuszczać, że młodzież posiada odpowiednio wysokiej klasy sprzęt w postaci telefonu komórkowego z wbudowanym aparatem fotograficznym o dobrej rozdzielczości, który wykorzystuje w celu robienia

takich zdjęć służących potem sprawcom jako narzędzie cyberprzemocy.

Kolejne opracowanie (tab. 2.) przedstawia wskazania badanych uczniów dotyczące określenia przez nich, które ze zjawisk cyberprzemocy było udziałem kogoś z ich bliskich lub znajomych. W tabeli uwzględniono podział na płeć ankietowanych.

Tab. 2. Wskazanie zjawisk cyberprzemocy będących udziałem kogoś bliskiego lub znajomego badanych uczniów

Zjawisko cyberprzemocy dotyczyło kogoś z moich bliskich lub znajomych	Dziewczęta		Chłopcy		Ogółem N/%
	N	%	N	%	
wyzywanie, obrażanie, poniżanie przez telefon komórkowy lub Internet	5	14,7	29	85,3	34
straszenie, szantażowanie przez telefon komórkowy lub Internet	18	36,0	32	64,0	50
robienie zdjęć bez zgody	25	41,0	36	59,0	61
nagrywanie filmu bez zgody	19	38,0	31	62,0	50
rozsyłanie ośmieszających lub obrażających treści za pomocą sms lub Internetu	28	47,5	31	52,5	59
umieszczenie w Internecie bez zgody zarejestrowanego filmu lub zdjęcia	27	51,0	26	49,0	53
podszycanie się pod kogoś w sieci	29	46,8	33	53,2	62
nie miałem styczności z tego typu zjawiskiem	4	80,0	1	20,0	5

Na podstawie opracowanych wyników badań, które zostały zaprezentowane w tabeli 2, można stwierdzić, że ankietowani uczniowie dokonali licznych wskazań, które określają zetknięcie ich bliskich lub znajomych z cyberprzemocą. Skala tych typowań przedstawia się następująco:

1. wyzywanie, obrażanie, poniżanie przez telefon komórkowy lub Internet – 34%;
2. straszenie, szantażowanie przez telefon komórkowy lub Internet – 50%;
3. robienie zdjęć bez zgody – 61%;
4. nagrywanie filmu bez zgody – 50%;
5. rozsyłanie ośmieszających lub obrażających treści za pomocą sms lub Internetu – 59%;
6. umieszczenie w Internecie bez zgody zarejestrowanego filmu lub zdjęcia – 53%;
7. podszycanie się pod kogoś w sieci – 62%.

Na podstawie zebranych danych empirycznych, które przedstawiono w tabeli 2, można wnioskować, że badani uczniowie znacznie częściej wskazywali doświad-

czanie cyberprzemocy przez ich bliskich lub znajomych niż przez nich samych. Może to oznaczać, że ankietowani niechętnie przyznawali się do bycia atakowanym przez którąkolwiek z przedstawionych form cyberprzemocy.

Najczęstszym zjawiskiem przemocy z udziałem Internetu lub telefonu komórkowego doświadczanym przez osoby bliskie lub znajome ankietowanych uczniów to podszywanie się pod nich w sieci – 62% odpowiedzi, następnie robienie im zdjęć bez ich zgody – 61% typowań. Według wskazań respondentów uwzględniających ich płęć, można wnioskować, że – podobnie jak w przypadku osobistego doświadczania przykrości ze strony cyberprzemocy – chłopcy częściej niż dziewczęta wskazywali, że zjawisko to istotnie dotyczyło ich znajomych lub bliskich. Ponadto, spośród wymienionych zjawisk cyberprzemocy, chłopcy najczęściej typowali formę przemocy jaką jest wyzywanie, obrażanie, poniżanie przez telefon komórkowy lub Internet, będące udziałem ich znajomych lub bliskich – 85,3%, tymczasem dziewczęta określały umieszczenie w Internecie bez zgody ich bliskich lub znajomych zarejestrowanego filmu z udziałem tej osoby lub jej zdjęcia – 51% odpowiedzi.

Powyższe dane empiryczne dowodzą, że istotnie skala zjawiska cyberprzemocy, która dotyka młodzież, jest bardzo wysoka. Na podstawie opracowanych wyników badań można stwierdzić, że uczniowie częściej przyznają, że tego rodzaju przemocy doświadczają ich bliscy lub znajomi, rzadziej wskazują na to, że problem ten dotyka ich samych.

PODSUMOWANIE

Z przykrością należy stwierdzić, że hipoteza badawcza oznajmiająca, że skala cyberprzemocy w szkołach ponadgimnazjalnych posiada wysoki poziom, została zweryfikowana pozytywnie. Jedynie 5 na 100 badanych uczniów stwierdziło, że nie miało styczności z żadnym z wymienionych zjawisk cyberprzemocy osobiście. Osoby te nie wskazały także, jakoby ktoś z ich bliskich lub znajomych ucierpiał w wyniku ataku wskutek którejś z wymienionych form przemocy z udziałem Internetu czy telefonu komórkowego. Mimo to, do doświadczania różnego rodzaju zjawisk cyberprzemocy przyznaje się znacząca większość badanej młodzieży, z tym że nieco częściej dotyczy to chłopców niż dziewcząt. Badani uczniowie, zarówno dziewczęta jak i chłopcy, częściej przyznają, że akty cyberprzemocy dotyczą inne znane im osoby (ich bliskich lub znajomych) w większym stopniu niż ich samych.

Przeprowadzone badania świadczą o tym, że w wirtualnym świecie – tak jak i w rzeczywistym – istnieją niebezpieczeństwa oraz zagrożenia dla młodzieży, które niewątpliwie powodują różnorakie szkody emocjonalne, psychiczne, są krzywdzące, łamią zasady moralne i etyczne, nierzadko są nielegalne i niezgodne z prawem. Wobec tak uzyskanych wyników badań należałoby niezwłocznie podjąć następujące działania profilaktyczno-wychowawcze:

1. Podniesienie świadomości społecznej dotyczącej zjawiska cyberprzemocy wśród młodzieży szkolnej oraz zwiększenie wiedzy o istniejących zagrożeniach ze strony wirtualnego świata;
2. Podjęcie próby diagnozy skali zjawiska w poszczególnych środowiskach edukacyjno-wychowawczych: w szkołach, rodzinach, w pozostałych placówkach opiekuńczo-wychowawczych;
3. Poznanie przyczyn leżących u podłoża tego zjawiska, aby móc podjąć efektywne działania profilaktyczne;
4. Określenie zagrożeń, z jakimi borykają się ofiary cyberprzemocy;
5. Skonstruowanie modelu czynności dokonywanych w sieci oraz poprzez inne narzędzia (np. telefony komórkowe) charakteryzujących się przemocą, agresją, nietolerancją, mową nienawiści itp., który mógłby skutkować zapobieganiem występowania szkodliwości w cyberprzestrzeni;
6. Poznawanie specyfiki cyberprzemocy, dzięki czemu możliwe będzie zwiększenie bezpieczeństwa młodych użytkowników w sieci Internetowej i komórkowej;
7. Opracowanie planu działań mającego na celu ograniczenie zjawiska cyberprzemocy wśród młodzieży;
8. Wprowadzenie w cyberprzestrzeni, tak jak i w świecie realnym, warunków przestrzegania ogólnoludzkich zasad moralnych i etycznych. Przestrzeganie nektykiety - zasad dobrego zachowania w Internecie;
9. Przyłączenie się do akcji „Stop Cyberprzemocy” prowadzonej w ramach ogólnopolskiej kampanii społecznej „Dziecko w Sieci” przez Fundację Dzieci Nieczyje oraz Fundację Grupy TP. Akcja jest elementem programu Komisji Europejskiej „Safer Internet Plus”.

W ramach oferty mającej charakter pewnego doraźnego wsparcia dla osób poszkodowanych przez różnego rodzaju formy cyberprzemocy przygotowano następujące propozycje porad:

1. Jeśli doświadczasz cyberprzemocy osobiście:
 - powiedz o tym zaufanej osobie dorosłej - z jej pomocą będzie ci łatwiej poradzić sobie z tą sytuacją;
 - postaraj się nie kontaktować ze sprawcą cyberprzemocy i nie odpowiadać na jego zaczepki. Dzięki temu unikniesz prowokowania go do dalszych działań;
 - zachowaj wszystkie dowody cyberprzemocy – nie kasuj smsów, e-maili, rozmów na czatach lub komunikatorach;
 - jeśli ktoś dokucza ci na jakiejś stronie www, zrób jej screen, aby zachować to, co widzisz na ekranie. Pamiętaj, aby zapisać plik!;
 - kontaktuj się pod bezpłatnym numerem 800 100 100, wyślij wiadomość e-mail na adres helpline@helpline.org.pl lub porozmawiaj na czacie z po-

ziomu tej strony.

2. Jeśli jesteś świadkiem cyberprzemocy kogoś bliskiego lub znajomego:
 - nie przesyłaj dalej ośmieszających wiadomości;
 - pomóż pokrzywdzonej osobie poprzez poinformowanie kogoś dorosłego o jej sytuacji;
 - zaproponuj pokrzywdzonej osobie kontakt z helpline.org.pl, lub skontaktuj się osobiście, aby dowiedzieć się, co można w tej sprawie zrobić (<http://helpline.org.pl/dowiedz-sie/2-cyberprzemoc>).

Reasumując, podjęta problematyka koncentruje się wokół niezwykle przykrego zjawiska cyberprzemocy, które co prawda ma miejsce w cyberprzestrzeni, jednak skutki i efekty jej oddziaływania przenoszą się na realne życie, podobnie jak smutek, żal, ból, rozczarowanie, bezsilność, uczucia, towarzyszące przeżywaniu prawdziwych sytuacji. Młodzież zazwyczaj nie uświadamia sobie, jak krzywdzące dla innych mogą być działania podejmowane on-line, a ofiary cyberprzemocy pozostawione sam na sam z problemem często nie potrafią sobie z nim poradzić. Dlatego też bardzo ważną rolę w przeciwdziałaniu cyberprzemocy pełni najbliższe otoczenie – poza rodziną właśnie środowisko szkolne, koleżanki, koledzy, nauczyciele. Opiekunowie oraz wychowawcy szkolni są osobami, które powinny świadomie podejmować celowe działania profilaktyczne oraz szybko interweniować w sytuacji, gdy zachodzi podejrzenie, że uczeń stał się ofiarą lub sprawcą przemocy w sieci. Zapobieganie zjawisku cyberprzemocy wymaga przede wszystkim uświadczenia dorosłym oraz młodym, na czym polega ten problem i jakie może mieć konsekwencje zarówno dla ofiary, jak i sprawcy. Młodzież musi również wiedzieć w jaki sposób należy się zachować w sytuacji doświadczenia przemocy w sieci i gdzie szukać pomocy (Wojtasik, 2008, s. 1).

Szkoły powinny dziś przygotowywać – jednocześnie odpowiednio wychowując – do uczestnictwa w zjednoczonej Europie. Jest to zrozumiałe ze względu na rolę oświaty w gospodarczym, społecznym i kulturowym rozwoju społeczeństw oraz w procesie integracji (Denek, 2010, s. 19). Kultura, edukacja oraz poziom wykształcenia społeczeństwa określa tożsamość narodu w świecie oraz stopień rozwoju jego kultury. Cechy te wyznaczają pozycję kraju wśród innych państw. Kultura i edukacja jest ważną inwestycją społeczną, gospodarczą i polityczną. Postawy społeczne młodych ludzi stają się najważniejszymi wartościami współczesnej cywilizacji informacyjnej oraz gospodarki opartej na wiedzy (Raszewska-Skałecka, 2009, s. 596). Dlatego staranne wychowanie realizowane przez szkołę, a nie tylko sama edukacja, powinno stanowić podstawę dyskusji nie tylko teoretyków wychowania, socjologów, czy psychologów, ale głównie praktyków, nauczycieli i wychowawców klasowych, ponieważ sprawa ta dotyczy jednej z najważniejszych dziedzin ludzkiego życia (Cichosz, 2008, s. 169). Do najważniejszych zadań wychowania w szkole powinno więc należeć kształtowanie wartości uniwersalnych ogniskują-

cych wokół transcendentnej triady: prawdy, dobra i piękna oraz wartości ogólnoludzkich: przestrzegania zasad bezpieczeństwa, norm prawnych, poszanowania godności i praw człowieka, szacunku do innych osób, tolerancji, sprawiedliwości, przyjaźni, odpowiedzialności za siebie i innych oraz potrzeby upominania się o nią (Denek, 2010, s. 19).

W celu skutecznej ochrony przed współczesnymi zagrożeniami cyberprzestrzeni i zwiększenia bezpieczeństwa współczesnej młodzieży na terenie szkoły i poza nią, niebezpieczeństwa te należy najpierw poznać. Zagrożenia, które stanowią przedmiot podejmowanej problematyki w niniejszym artykule, są niezwykle istotne, ponieważ dla nastolatków XXI wieku cyberprzestrzeń, w której przebywają, obok rzeczywistości realnej staje się dominująca, a świat Internetu odbierany jest przez nich jako naturalne środowisko życia (Bednarek, Andrzejewska, 2009, s. 12). To dlatego ich ryzykowne zachowania coraz częściej mają miejsce właśnie w wirtualnej rzeczywistości, a w rezultacie najczęściej są przenoszone do świata realnego w środowisku szkolnym. Z problemami zmierzyć muszą się przede wszystkim nauczyciele i wychowawcy, jako osoby mające największy wpływ na kształtowanie osobowości młodzieży poza rodzicami. Zwiększenie ich wiedzy o istniejących zagrożeniach ze strony wirtualnego świata jest istotne, gdyż może skutkować ograniczeniem, a nawet całkowitym zapobieganiem przez nich występowania szkodliwych zachowań w cyberprzestrzeni.

Zagrożenia dla młodych internautów są niezwykle ważną kwestią społeczną i wychowawczą, dlatego należy poznawać ich specyfikę, diagnozować oraz podejmować różne aktywności, dzięki którym możliwe będzie zwiększenie bezpieczeństwa młodzieży w środowisku szkolnym i poza nim. Toteż niewątpliwie warto, by szkoła stale podejmowała trud poznawania współczesnych zagrożeń i niebezpieczeństw, będących przeszkodą w kształtowaniu prawidłowych postaw młodzieży, wprowadzających uczniów w sferę dorosłości, wartości ludzkich moralnych i etycznych.

REFERENCES:

- Bednarek, J. i Andrzejewska A. (2009). *Cyberświat - możliwości i zagrożenia*. Warszawa: Wyd. Żak.
- Błasiak, A. (2000). *Dom rodzinny i szkoła – środowiska współkształtujące osobowość dziecka*. w: W. Kubik (red.), *Rodzina, szkoła, Kościół*. (ss. 20-24). Kraków: Wyd. WAM.
- Cichosz, W. (2008). *Źródła zagrożeń wychowawczych w szkole*. *Studia Gdańskie* nr 23, ss. 162- 178.
- Denek, K. (2010). *Uniwersalne wartości edukacji szkolnej*. w : B. Dymara (red.), *Dziecko w świecie rodziny. Szkice o wychowaniu* (ss.19-32). Kraków: Wyd. Impuls.

- Gołębiewska, I. (2012). Cyberprzemoc – zagrożenie dla młodego pokolenia. *Wychowawca* nr 7-8, ss. 12-15.
- Holtkamp, J. (2010), *Co ogłupia nasze dzieci*. Kraków: Wyd. Salwator.
- Idem, Ł. (2008). Misja szkoły w nauczaniu Jana Pawła II. *Studia Gdańskie* nr 23, ss. 147-161.
- Łobocki, M. (2009). *Teoria wychowania w zarysie*. Kraków: Wyd. Impuls.
- Mazan, A. (1999). Rodzice. Prawo do wyboru szkoły. w: E. Ozorowski (red.), *Słownik małżeństwa i rodziny* (ss. 385-386). Warszawa-Łomianki: Wyd. ATK i Fundacja Pomoc .
- Migała, P. (2011). Wybrane elementy patologii społecznej w aspekcie ich uwarunkowań. *Józefów: Wyd. WSGE*.
- Misiaszek, K. (1995). Dialog wychowawczy rodziny i szkoły. w: K. Misiaszek i A. Potocki (red.), *Katecheta i katecheza w polskiej szkole* (ss. 50-51). Warszawa: Wyd. Salezjańskie.
- Nowakowski, P.T. (2008). Przemoc w sieci. Przyczynek do dalszych analiz. w: M. Kowalski (red.), *Internet, między edukacją, bezpieczeństwem a zdrowiem* (ss. 57-77). Tychy: Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego.
- Nycz, K. (2002). Kościół w szkole czy szkoła w Kościele. *Pastores* nr 16, ss. 18-21.
- Skreczko, A.(1999). Szkoła. w: E. Ozorowski (red.), *Słownik małżeństwa i rodziny* (s.435). Warszawa-Łomianki: Wyd. ATK i Fundacja Pomoc.
- Sycz, A. i Arcimowicz, B. (2009). *Przyjaciele w Internecie*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Placha, J. (2009). *Pedagogika na co dzień*. Warszawa: Wyd. UKSW.
- Pytlarczyk, J. (2009). *W kręgu zabawy. Program wychowania przedszkolnego*. Warszawa: Wyd. Wydawnictwo JUKA-91.
- Raszewska-Skałecka, R. (2009). Między tradycją a przyszłością w polskim systemie edukacji - wyrównywanie szans edukacyjnych. w: J. Supernat (red), *Między tradycją a przyszłością w nauce prawa administracyjnego* (s.596). Wrocław: Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Wojtasik, Ł. (2008). *Stop cyberprzemocy. Podręcznik dla nauczycieli szkół gimnazjalnych*. Warszawa: Wyd. FDN.
- Żegnałek, K. (2010). *Metodologia badań dla autorów prac magisterskich i licencjackich z pedagogiki*. Warszawa: Wyd. Comandor. <http://helpline.org.pl/dowiedz-sie/2-cyberprzemoc>, pobrano 24.04.2013r.